

Hasedin Kiskacında Gelişen Bir Kişilik Örüntüsü: Mine Söğüt'ün "Naz Neden Derine Gömmemiş Kediye?" Öyküsünde Kötü Çocuk(luk)*

ARŞ. GÖR. YUNUS EMRE YAŞADI**

Öz

Kendini insan ve hayvan davranışlarının altında yatan temelleri aramaya adanmış psikoloji bilimi ancak 19. yüzyılda felsefeden ayrılarak müstakil bir hüviyet kazanır. Bir asır gibi kısa bir sürede teorik alt yapısını kuran psikolojide Sigmund Freud'un yeri yadsınamazdır. Psikanalitik kişilik kuramının ortaya çıkışı, psikoloji çalışmalarının seyrini değiştirir. Bilimin doğasına uygun olarak Freud'un teorisine getirilen eleştiriler, kuramın gelişip günümüze kadar ulaşmasını sağlar. Öyle ki Alfred Adler, Karen Horney, Heinz Kohut, Melanie Klein gibi kuramcılarla Neo-Freudyen bakış açısı gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir. Melanie Klein'in "nesne ilişkileri kuramı" da bu gelişmenin bir sonucudur. Gelişmelerin yansımaları sadece psikoloji bilimi ile sınırlı değildir. Psikanalitik kuramın etkilediği alanlardan biri de şüphesiz edebiyat olmuştur. Sanatçıyı merkeze alan psikanalitik edebiyat kuramı kahraman ile onun yaratıcısı arasında ortaklıklar bulmaya çalışır. Bu makalede ise Freud'un klasikleşmiş kuramından yola çıkmak yerine psikoterapi yaklaşımlarda güncelliğini koruyan "nesne ilişkileri kuramı" ile Mine Söğüt'ün "Naz Neden Derine Gömmemiş Kediye?" öyküsü incelenecektir. Bahsedilen öykünün seçilmesinin nedeni yazarın alışlagelmiş çocukluk anlatılarından uzaklaşarak bir "norm dışı çocukluk" ortaya koymasıdır. Klein'in kuramı ise güncel bir bakış açısının çağdaş bir yazarın eserine nasıl baktığını ortaya koymak için seçilmiştir. Bu çalışmada kuramdan yola çıkarak iyi meme-kötü meme ayrımını bütünleştirememenin hasede yol açtığı ve parçalı kimliğin öykü kişisinin hayatının tümüne yayıldığı iddia edilmiştir. Kronolojik bir sıra gözetilerek bireydeki hasedin oluşmasına zemin hazırlayan şartlar irdelenmiş ve hasedin nasıl ölümle sonuçlanabileceği gözler önüne serilmiştir.

Anahtar sözcükler: Psikanalitik edebiyat kuramı, Sigmund Freud, nesne ilişkileri kuramı, Melanie Klein, haset, şükran, Mine Söğüt.

A PERSONALITY PATTERN DEVELOPING IN THE GRIP OF ENVY:
BAD CHILD(HOOD) IN MİNE SÖĞÜT'S "NAZ NEDEN DERİNE GÖMMEMİŞ KEDİYİ?"

* Bu çalışma, 09.05.2024 tarihinde Yeditepe Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Edebiyat Buluşma XIII- 'Edebiyatımızda Çocuk-luk' " adlı sempozyumda aynı isimle sunulan sözlü bildirinin geliştirilmiş hâlidir.

**Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-Posta: yunusemreyasadi@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7993-7634.

Gönderilme Tarihi: 30 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 16 Ekim 2024

Abstract

The science of psychology, which devotes itself to the search for the underlying foundations of human and animal behavior, gained an independent identity only in the 19th century by separating from philosophy. Sigmund Freud's place in psychology, which established its theoretical infrastructure in a short period of a century, is undeniable. The emergence of the psychoanalytic personality theory changed the course of psychology studies. In accordance with the nature of science, the criticisms brought to Freud's theory enable the theory to develop and reach to the present day. So much so that the Neo-Freudian perspective continues to develop and change with theorists such as Alfred Adler, Karen Horney, Heinz Kohut, and Melanie Klein. Melanie Klein's "object relations theory" results from this development. The reflection of developments is not limited to the science of psychology. One of the fields influenced by psychoanalytic theory has undoubtedly been literature. Psychoanalytic literary theory, which focuses on the artist, tries to find commonalities between hero and his creator. In this article, instead of starting from well-known theorists, "object relations theory", one of the more recent theories, and Mine Söğüt's story "Naz Neden Derine Gömmemiş Kediye?" will be analyzed. The reason for choosing the aforementioned story is that the author presents a "non-normative childhood" by moving away from conventional childhood narratives. Klein's theory was chosen to reveal how a contemporary perspective looks at a modern author's work. In this study, based on the theory, it is claimed that the inability to integrate the distinction between the good meme and the bad meme leads to envy and that the fragmented identity spreads throughout the life of the character. In chronological order, the conditions that pave the way for the formation of envy in the individual are analyzed and it is revealed how envy can lead to death.

Keywords: Psychoanalytic literary theory, Sigmund Freud, object relations theory, Melanie Klein, envy, gratitude, Mine Söğüt

GİRİŞ

Histeri vakalarından yola çıkan Freud'un geliştirdiği "psikanalitik kişilik kuramı" temel olarak kişilik gelişiminin özellikle fallik dönemde (3-6 yaş) şekillendiğini ve çocuklukta (12 yaşta) tamamlandığı iddiası üzerinden eleştirilere maruz kalır. Freud'un halefleri söz konusu kuramı geliştirerek hem eleştirilere cevap vermeye çalışırlar hem de psikoloji biliminin çağın değişen şartlarına adaptasyonunu gerçekleştirirler. "Nesne ilişkileri" de psikanalitik bakışa farklı bir perspektif getiren Neo-Freudyen kuramların başında gelir. Örneğin Melanie Klein, kişilik gelişiminin temellerini ilk altı aya dayandırır ve bebek ve ilk arzu nesnesi anne arasında ortaya çıkan çatışmaların sonucu olduğunu belirtir (Schultz vd. 2007, s. 639). Böylelikle Freud'un önem atfettiği Oidipus kompleksine verdiği önemi eleştirir. Temel duygular olarak "sevgi"yi, "şükran"ı, "kıskançlık"ı, "açgözlülük"ü ve "haset"i belirler. Bu çalışmaya konu olan Mine Söğüt'ün "Naz Neden Derine Gömmemiş Kediye?" öyküsü de Klein'in başat kavramlarından "haset" ile yakından ilişkilidir. Bu noktada öncelikle hasedin tanımını vermek ve kıskançlıktan ne açıdan ayrıldığını tartışmak yerinde olacaktır. Ardından Melanie Klein'da hasedin ortaya çıkışına

zemin hazırlayan kişilik dönemlerine odaklanılacaktır. Daha sonra hasedin öyküdeki izdüşümüne bakarak Mine Söğüt'ün alışlagelmiş çocuk imgesinden nasıl uzaklaştığı gösterilecektir.

Haset, sözlüklerde kişinin yokluğunu çektiği bir şeye başkasının sahip olmasından duyduğu rahatsızlık olarak tanımlanır.¹ Kıskançlıktan farklı olarak hasette kişi diğerinin sahip olduklarını istemez. Diğerinin de kendisi gibi yokluk çekmesini diler. Ayrıca kıskançlıkta doğası gereği bütünlüklü nesnelere ve üçlü bir ilişki söz konusu iken hasette kısmî nesnelere ve ikili ilişkiler görülür. Hasede bakış, psikanalitik kuram içerisinde de farklılık arz eder.

Mine Söğüt

Psikanalitik bakışın öncüsü ismi Sigmund Freud hasedi sadece kız çocuklarının fallik dönemde deneyimlediği bir kavram olarak nitelendirir. Ona göre kız çocuğu penis sahibi olmadığını kavradığında annesi -bir başka deyişle baba için rakibi- tarafından "iğdiş edildiğini" düşünür (Freud, 2018b, s. 378). Dolayısıyla anne-kız arasındaki ilişkinin dinamiklerini "penis hasedi" belirler. Klein ise hasedin hem her iki cinsiyette de yaşanabileceğini söyler hem de Freud'un aksine fallik dönemle sınırlandırmayıp yaşamın başından beri var olduğunu iddia eder. Ona göre birey olmanın koşulları ilk altı ayda yeşerir. Hasedin kökenini ilk sevgi nesnesi anne memesi ile kurulan ilişkiye kadar götürür. Burada önemli olan husus ise memenin salt bir nesne şeklinde görülmediğidir. Bebeğin söz-öncesi dönemin arzularının, fantezilerinin kaynağı olarak kuramda yer alır. Dolayısıyla meme hem fiziksel hem zihinsel doyumun merkezi hâline gelir. Doyumun temin edilmemesi dışında memenin kontrolünün bebekte olmayışı hasedin temelinde yatan faktördür (Greenberg vd. 1983, s. 128-129). Emme sürecinde deneyimlediği bu duyguda bebek, anneyi sütün büyük bir kısmını kendisine vermediği gerekçesiyle suçlar (Klein, 2012, s. 205). Suçlamanın getirdiği saldırganlık dürtüsüyle (memeyi ısırma gibi) kötü özellikleri anneye atfeder. Freud'dan beri "yansıtma" olarak adlandırılan bu savunma mekanizmasıyla bebek için katlanılmaz olan kötücül özellikler anneye aktarılır. Buna başvurmasının nedeni yok olma tedirginliği ile yüzleşen bebeğin bu endişeyle başa çıkmak istemesidir (Bulut, 2021, s. 354). Bu mekanizma, iç zenginliğin dışa yansıtılması ve benliğin de derinleşmesini sağladığı için önemlidir. Memenin sürekli olarak yeniden inşa edilmesi dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılmasına ve "şükran"ın ortaya çıkmasını sağlayacaktır (Klein, 2021, s. 35). Dönem sağlıklı bir şekilde atlatılmadan önce hâkim olan duygu "kaygı"dır. Bebek, annenin sütü az vererek kendi varlığına son vereceğini düşüneceğinden "paranoid kaygı" taşımaya başlar. Aynı zamanda anne gerekli sevgiyi ve sütü sağladığı için iyi özellikler de barındırır.

¹ https://www.psikolojisozlugu.com/searchapi1?search_api_views_fulltext=envy (erişim 27.09.2024)

Bebeğin ilk üç ayında gözlemlenen paranoid-şizoid konumda Klein bebeğin annesi “iyi meme” ve “kötü meme” şeklinde bölünmüş bir kimlikle algılandığını belirtir. Bebek, iyi memeye sevgi yatırırken kötü memeye saldırganlık dürtülerini yatırır. Bölünme (splitting) adı verdiği bu zihinsel sürecin sağlıklı bir şekilde atılması dış dünyadaki nesnelere -başta annenin- bir bütün olarak algılanmasını sağlar. Anne iyi meme ile saldırganlık dürtüsünü yatıştırdığı takdirde kişilik bütünlenmesi sağlanır. Depresif konum adını verilen ve bebeğin altıncı ayında doruğa ulaşan (Klein, 2021, s. 39) ikinci evrede ise bebek, birinci dönemdeki saldırganlığıyla anneye verdiği zarardan dolayı “suçluluk” duyar ve onun akıbetine dair korku beslemeye başlar. Artık paranoid kaygı yerine suçluluk duygusunun bir getirisi olarak “depresif kaygı” egemen olur (Tura, 2021, s. 14). Bu kaygı her ne kadar hayat boyu devam edecek bir duygu olsa da hayatı olumsuz etkilememesi için “tümgüçlülük” duygusu harekete geçmelidir. “Bebek, daha önce sevdiği nesneyi ortadan kaldırmak için kullandığı tümgüçlülük hissini bu kez onu onarmak ve yeniden sevmek için kullanmaktadır” (Kısa, 2013, s. 126). Bebek, bu aşamayla beraber arzu nesnesinin iyi ve kötü meme olarak ayırdığı parçalarını birleştirerek bir bütün olarak algılamaya başlar. Bir başka deyişle, memeyi kesen ve sevgi veren nesnenin aynı kişi olduğunu idrak eder. Çalışmanın konusunu teşkil eden Mine Söğüt’ün “Naz Neden Derine Gömmemiş Kediyi?” öyküsünde ise paranoid-şizoid konumda takılı kalan Naz’ın eylemlerinde haset, güdüleyici faktör olarak yer alır. Diğer bir ifadeyle bu çalışma iyi meme-kötü meme ayrımını bütünleştirememenin hasede yol açtığı ve parçalı kimliğin öykü kişisinin hayatının tümüne yayıldığı iddia etmektedir. Hasedin öyküdeki temellerini adlandırmak adına bu noktada öykünün özetinin verilmesi yerinde olacaktır.

Yazar, *Deli Kadın Hikâyeleri*’nde (2011) yer verdiği “Naz Neden Daha Derine Gömmemiş Kediyi?” adlı öyküsünde metruk bir vagona yaşayan anne kızın ilişkisini anlatır. Öykünün sonundaki bebek ölümlerinin sorgulanmasıyla açılan öykünün özellikle ilk kısmında parçalı bir anlatım göze çarpar. Bebeklerin ölümünün sorgulandığı pasajın ardından öykü başkışisi Naz’ın kedi gömme sahnesiyle karşılaşılır, ardından annesinin tasvirine geçilir. Tren vagonunda yaşadıkları anlaşılabilir ikilinin tuhaf ilişkisi de gözler önüne serilir. Örneğin anne Naz’ın sadece gece dışarı çıkmasına izin verir ve buna uymadığı takdirde çok sevdiği kedilerin boynunu kırarak öldürür. Kedileri gömme işlemini Naz’ın yapması için zor kullanır. Ayrıca Naz’ın babasının belirsizliği de öykünün meselesi hâline getirilir. “Canı çektikçe” anneye ilişkiye giren gar bekçisi, Naz’ın babası olduğundan şüphelenir. Ancak kadının vagona yerleştiğinde zaten hamile olduğunu ileri sürerek bu şüphesinden kurtulmaya çalışır. Bu aşamadan sonra öykü genel itibarıyla sağlıklı anne-kız ilişkisi üzerine temellenir. Anne, gündüz dışarı çıkmasına izin vermediği Naz’ı çok sevdiği kedileri gömmesi için zorlar. Yaramazlık yaptığı için kedilerin öldüğünü sürekli telkin eder. Daha sonra anlatıda aniden yedi yaşındaki Naz ile karşılaşılır. Bu yaş hakkında okuyucunun öğrendiği ilk şey “annesini öldürmeyi düşlemesi”dir. Annesini öldürdükten sonra vagonu ayrılan Naz, bir sonraki safhada öykünün başında olduğu gibi yine kedi gömerken görülür. Bu sahnenin peşi sıra “bodrum katında yaşayan kız”ın bebek hırsızlığı olduğu dile getirilir. Öykünün sonunda hastaneden çaldığı bebekleri boynunu kırarak -annesinin kedileri öldürdüğü biçimde- gömmektedir. Bu özette yola çıkıldığında öykü kişisinin kendi çocukluğunu yaşayamamasından kaynaklanan bir “hasetle” bebekleri öldürdüğü görülmektedir. Bir başka deyişle, bebek ölümlerinin Klein’in başat

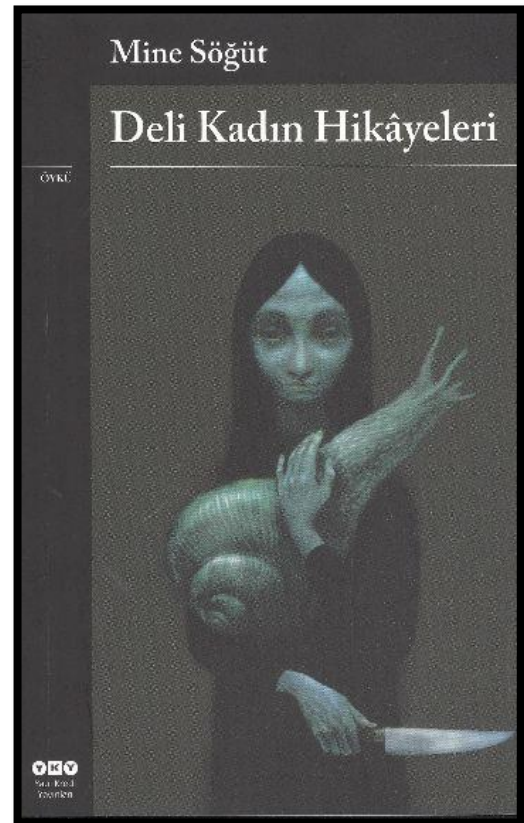
kavramlarından “haset”in sembolü ile açıklanabilmektedir. Söz konusu savı güçlendirmek adına bir sonraki bölümde “nesne ilişkileri kuramı”nın kavramlarıyla öykü analiz edilecektir.

1. PARANOİD KONUMDA TAKILI KALAN KİŞİLİK: NAZ

Mine Söğüt’ün öyküsüne gelindiğinde temel olarak paranoid-şizoid konumda takılı kalan ve hem ilk sevgi nesnesi annesine hem de dış dünyaya karşı bir haset besleyen bir kişi vardır. Dolayısıyla okuyucu, çoğu zaman saflık, masumluk vb. gibi vasıflarla eşleştirilen çocukluk normundan uzak bir kişi ile karşı karşıyadır. Naz’ın kişiliğiyle örtüşür bir biçimde anlatım da parçalı bir vaziyet sergiler. Öykü, bebeklerin neden öldürüldüğüne dair bir paragrafla başlar. Anlatının sonunda ortaya çıkacak gerçeğin başta verilmesi “olay örgüsü zamanında” kırılma yaratır. Peşi sıra gelen kısımda -Naz ve komşu Fadik’in diyalogunda- Naz’ın araba çarpan bir kediyi gömdüğü anlaşılır. Bebek ve kedi ölümlerinin art arda verilmesi öykünün sonundaki ölümlerin birbirinin ikamesi olacağına dair bir işaret gibidir. Herhangi bir geçiş cümlesine başvurulmadan annenin tasvirine geçilir:

“Annesinin kocaman parlak gözleri vardı. Saçları, oksijenle açılmış, kalın kıvılcık sarı halatlar gibi omzundan beline akardı. Kocaman kalçaları, kocaman elleri ve kocaman ayaklarıyla etrafına her daim asabiyet saçardı. Henüz annesinin onu dolunaylı bir gecede, kasabanın garındaki hurda vagonlardan birinde, bir başına, çığlıklarını demir gürültüsüne kata kata doğurduğunu bilmiyordu. Dünyayı pis bir döşek, bitmesin diye az, çok az yakılan ve üstünde yoksul çorbalar kaynayan küçük mavi bir tüp, bir de içi paçavra dolu tahta bir valizden ibaret sanıyordu... Annesi onu gün boyu uyunlaya zorluyordu. Yaşama ancak geceleri izin vardı. Gündüzleri demiryolunda deli bir anne kızıyla saklambaç oynuyordu” (Söğüt, 2019, s. 85-86).

Annenin fiziki özelliklerinin sıralanmasının ardından “asabiyet saçan” bir kişi olduğu belirtilir. Öyle ki annenin hakkındaki bir sonraki bilgi kızını metruk bir vagonda bir gece vakti tek başına doğurmasıdır. Bu koşullar, çocuğun doğum öncesi plasenta aracılığı ile edindiği güvenli alandan uzaktır. Freud’a göre doğumun kendisi bile bebekte hoşnutsuzluk ve çaresizlik yaratıcı iken (Freud, 2018, s. 109) öykü uzamının uyandırdığı güvensizlik izlenimi söz konusu olumsuzlukları daha şiddetli hâle getirir. Nitekim çocuğun dünyası pis bir döşek, sadece çorba kaynayan bir tüp ve içi ıvır zıvırla dolu bir valizden ibarettir. Bir başka deyişle annenin bebeğe sağladığı dünya onun zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimini sağlayacak uyarılardan yoksundur. Anne kızın sadece gece gezmesine izin vererek sosyal gelişimine de ket vurur. Öte yandan çocuk, ikinci sevgi nesnesi olabilecek bir babadan da yoksundur. Babanın gar bekçisi olabileceğinden şüphe edilir sadece. Bekçi çok sarhoş

olduğu günlerde çıkagelen ve “deli kadınla” birlikte olan bir kişidir. Aile portresinin çizildiği bu bölümden yola çıkıldığında etolojik kuramın öncüleri John Bowlby ve Mary Ainsworth’un “bağlanma stilleri” teorisi de akıllara gelmektedir. Öykü kişisine John Bowlby ve Mary Ainsworth’un tabiriyle “güvenli bağlanmanın” teşekkül edeceği bir ortam sunulmadığı gözler önüne serilir (Holmes, 2001, s. 115). Bakım verenin mesafeli oluşu ve çocuğun bağlanmasına imkân vermemesi Naz’ın “kaçınmacı bağlanma” gösterdiğine işaret eder. Kaçınmacı bağlanmanın temel özellikleri arasında insanlarla ilişkisinde mesafeli davranma, duyguları ifade etmekte ve anlamada zorluk yaşama gösterilebilir (Holmes, 2001, s. 79). Öyle ki öykünün diğer safhalarında Naz’ın hasedin kaynağını teşkil eden anneyi ve bebekleri duygu yoksunluğuyla öldürebilmesi söz konusu bağlanma türüyle açıklanabilir. Dolayısıyla Naz ve sevgi nesnesi arasında sağlıklı bir ilişki görülemeyeceği açıktır. Klein’in kavramlarıyla bakıldığında Naz, annenin sadece kötü meme özellikleriyle özdeşim kurarak paranoid-şizoid konumda takılı kalacak ve tatmini kendisinden sakladığı gerekçesiyle onu öldürecektir. Bu özdeşimi kurmasına neden olan ve annenin ölümünü hazırlayan öncelikli husus ise annenin zalimce uyguladığı ceza yöntemleridir. Anne ve yaşadıkları ortamın tanıtımının ardından kedi ölümleri ile karşılaşılır. Annenin ifadeleri Naz’ın onun sözüne uymayarak gündüz dışarı çıktığı ve bu yüzden kedilerden birini gözünde önünde öldürdüğünü gösterir:

“Bugün benim sözümü dinlemedin. Ben yokken dışarı çıktın dolaştın. Ben sana ne dedim? Sözümü dinlemezsen gardaki kedilerden biri ölecek demedim mi? Dedim. Ben dediğimi yapmaz mıyım? Yaparım. Bak bugün de bu sarı beyaz ölecek senin yüzünden. (...) Ağlama cevap ver? Anne bir daha yaramazlık yapmayacağım de. Bu öldürdüğümüz son kedi olacak anne de ...

- Bir daha yapmayacağım anne söz yapmayacağım söz yapmayacağım söz yapmayacağım söz anne yapmayacağım” (Söğüt, 2019, s. 87).

Organizmanın hoşuna gidecek bir uyarının ortamdaki çekilmesi olarak adlandırılan “ikincil ceza süreci”nin (Yazgan vd. 2012, s. 188) katı bir örneği olan yukarıdaki bölümde, anne, süperegönün temsilcisi ve babanın yokluğunda yasaları koyan kişi gibidir. Yasaların sürekliliğini sağlamak ve kızın dürtülerini kontrol altına almak için tehdit etmekten ve sadist eğilimler göstermekten çekinmez. Anne öldürdüğü kedileri Naz’ın gömmesi için zorlar. Bu esnada derin kazmasını aksi takdirde Allah’ın ona kızacağını sürekli telkin eder. Yasalarını daha etkili kullanmak için -kendisi inanmasa da (Söğüt, 2019, s. 86)- Allah’a başvurur. Maruz bırakma (exposure) tekniğini andıran bu ceza işlevini kaybederek Naz’ın sağlıklı bir bağlanma gerçekleştirememesine neden olur. Kız, hem tekinsiz bir dünyada yaşadığını olumsuz deneyimlerle fark eder hem de kendi varlığının da yok edileceği endişesiyle paranoid bir kaygı taşımaya başlar. Diğer bir ifadeyle aşırı engellenmeye maruz kalan Naz, dış dünyaya kendini uyarlayamaz ve “gerçeklik duygusunun gelişmesini sağlayan itici güçten mahrum kalır.” (Klein, 2021, s. 31). Depresif konumda suçluluk duyması beklenen Naz’ın erken dönemde bu suçluluk duygusunu tatması “suçluluğun bir zulmedilme deneyimine” (Klein, 2021, s. 43) dönüşmesine yol açar. Naz’ın tehditle sürekli baskılanması, güvenli bağlanmanın temin edilmemesi, babanın belirsizliği gibi unsurlar iyi memenin yokluğuna işaret eder. İyi memenin yokluğu bölmenin yani bir insandaki hem iyi hem kötü özelliklerin içe alınmamasına neden olur. Zulüm kaygısını sağlıklı bir şekilde atlatamayan

Naz, ilerleyen bölümlerde zulmü bizzat icra eden taraf olur. Öyle ki bir sonraki aşamada varlığını tehdit ettiğini düşündüğü kötü memeyi öldürmekten çekinmez:

“Yedi yaşındaki bir kız çocuğu bozkırdaki bir kasabada hurda bir vagonun kuytusunda annesini öldürmeyi düşleyebilir. Yedi yaşındaki bir kız çocuğu annesi anason bahçelerinin kraliçesiyken düşünün peşine düşebilir. Uyku ona yardım eder. Gece ona yardım eder. Bıçak ona yardım eder.

(...)

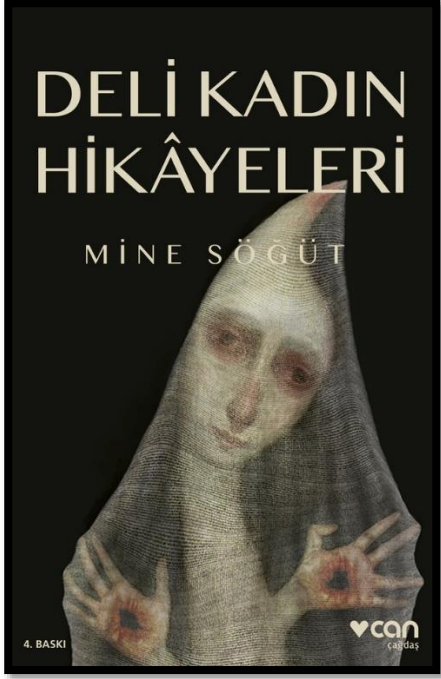
Yedi yaşında bir kız çocuğu ölü annelerin ölü kedilere benzemediğini bilemez. Onu oracıkta bırakır ve çocuk hüneriyle hayata karışıp aramıza saklanır” (Söğüt, 2019, s. 88).

Dürtülerin dışavurumunu andıran bu ifadelerde Naz, gündüz düşlerinde annenin ölümünü ve ona yardım edebilecek unsurları düşünür. Toplum nezdinde kabul görmeyecek fanteziler, düşler ile meşruluk kazanır. Sağlıklı bir bireyde gündüz düşleri bilinçdışı tarafından sansüre uğrayarak rüyalarda, şakalarda veya edebî eserlerde karşımıza çıkar (Freud, 1999, s. 125). Böylelikle dürtülerin benliği tehdit edici vasfı etkisiz hâle getirilir. Sanat söz konusu olduğunda yazar, eseri vasıtasıyla dürtülerin yüceltilmesini (süblimasyon) sağlar. Freud, çocuk oyunları gibi sanatçının eserinin de rüyaların bir izdüşümü olduğunu söyler. Dolayısıyla yaratıcılığın altında yatan temel faktörün dürtüler olduğunu belirtir. Odak öykü evrenine çevrildiğinde ise öykü kişisi nezdinde söz konusu yaratıcılık gözlemlenmez. Yüceltmenin yerine fiksasyona (takılı kalma) bağlı haset görülür. Fiksasyon yaşayan Naz ise sağlıklı bir kişilik örüntüsü gösteremediğinden gündüz düşleri bilincine yansır. Düşsel ifadelerde dikkat çeken unsur annenin “anason kraliçesi” oluşudur. Sarhoş gece bekçisiyle yaşadığı cinsel birlikteliklere gönderme yapan bu ifade, Naz’ın anneye bakışını imler. Kendisine yasak olan dış dünyanın ona açık olması ve dürtülerini bu yolla tatmin edebilmesi kendi tatmini engellenen Naz için “haset” uyandıracak bir durumdur. Tıpkı Klein’in ilkel hasedinde olduğu gibi annesini saldırganlık dürtüsüyle birleşerek öldürür. Hasedin ve süpergegonun temsilcisi ortadan kalktığında çocuk diğerlerinin dünyasında saklanmaya karar verir. Böylelikle hasedin kaynağı olarak görülebilecek kötü meme bu mücadeleden azledilir. Ancak bu doyum sağlayamamış çocuğu durdurmaya yetmez. Öykünün ilerleyen aşamalarında kurban ağı öykü kişisinin yaşayamadığı doyumunu yaşama ihtimali olan diğer çocukları da kapsayacak şekilde genişler. Annenin ölümünden sonra da parçalı anlatıma devam edilir ve bir sonraki sahnede yine Naz ile komşu Fadik diyalogu görülür. Öykünün başında olduğu gibi Naz bir kedi gömer, komşu ise buna şahitlik eder. Bir sonraki bölümde kedi ölümlerinin arkasındaki gerçek ortaya çıkar:

“Bodrum kattaki kız, bebek hırsızymış öyle mi? Aman Allah’ım! Demek kedi değilmiş gömdükleri. Tekirler, sarı beyazlar, sarmanlar... gece yarıları hızla kedilerin üzerlerinden geçen arabalar kamyonlar... sabah herkeslerden önce uyanmalar... bodrum katın hemzemin penceresini açmalar... pencerenin önünde ölü kedilerle göz göze gelmeler... ölü kedilere acımalar... çöpe atmaya kıyamamalar... torbaya koyup apartmanın yanındaki boş boş boş bomboş arsaya gömmeler (...) Bodrum kattaki kız, bebek hırsızymış... öyle mi? Ne korkunç! Hastanelerden yeni doğmuş bebekleri çalıp evde boyunlarını kırıp onları torbalara koyup yandaki arsaya teker teker teker teker teker teker gömmüş demek. Bu kız küçükken annesini öldürmüş demek...” (Söğüt, 2019, s. 89).

Öykü zamanında ileriye atlamının görüldüğü yukarıdaki bölümle cinayetlerin kim tarafından gerçekleştirildiği birdenbire açıklanır. Bebek ölümlerinin kedi ölümleriyle maskelendiği de anlaşılır. Geçmişte annesi kedileri nasıl öldürdüyse Naz da aynı şekilde bebekleri öldürür ve yaşadığı alanın yakınına gömer. Öldürme ediminin yanı sıra toplumdaki kendini soyutlama da korunmuştur. Öyle

ki bir önceki bölümde anlatıcı Naz'ın annesini öldürüp hayata karışacağı izlenimi verse de "bodrum katındaki kız" olmaktan kurtulamaz. Dolayısıyla anneden kurtulma haset duyulan niteliklerin elde edilmesini sağlamaz. Sadece saldırganlığa maruz kalan nesnenin dönüşümü görülür. Bu noktada neden bebeklerin öldürüldüğü sorusu akıllara gelir. Klein'in kuramından yola çıkılarak düşünüldüğünde bebeklerin Naz'ın hasedinin bir yansıması olduğu söylenebilir. Kendi bebekliğinin birincil bakımdan, sevgiden veya gelişimini sağlayacak uyarandan yoksun olduğu göz önünde bulundurulduğunda Naz'ın buna sahip olabilecek bebeklere haset duyacağı düşünülebilir. Paranoid-şizoid konumdan öteye geçemediğinden depresif konumdaki kaygıyı taşımamaktadır.

Saldırganlığının sonucunda başkalarının zarar göreceği düşüncesine erişip suçluluk hissetmediğinden bilinçdışındaki fantezilerini gündelik hayattan soyutlayamaz ve bebek cinayetlerini gerçekleştirir. Doyum kaynağının iyi meme aracılığıyla çocuğa kötü duygularla nasıl baş edeceğini öğretmemesi hasedi ve saldırganlığı daha da şiddetlendirmiştir. Öykü kişisi, kötü duyguların dışında kurbanlarını ayırt etme hususunda da güçlük yaşar: "Evet küçükken... ölü annelerin ölü kedilere benzemediğini bilmezken... yeni doğmuş bebeklerin kedi kadar olduğundan henüz habersizken... annemi öldürdüm ben" (Söğüt, 2019, s. 89). Öykü boyunca iyi meme kötü meme ayrımını içselleştiremeyen Naz'ın ifadelerini teşkil eden bu cümle, söz konusu içselleştirmeyi hayatının geneline de yansıttığını gösterir. Öyle ki burada ölmüş anne ve kedi ayrımını

yapamayacak boyutta bir içselleştirememeden söz edilmektedir. Böyle bir dönemde annesini onun için bir kediyi öldürmekten farksız olacak şekilde yok eder. İlerleyen yaşıyla doğmuş bebeklerin kedilerden farksız olduğunu öğrenir ve öldürme edimini onlarla ikame eder. Kedi ölümlerinin öykü boyunca yaşanamayan çocukluğun ve dünyaya adım atmanın cezası olduğu düşünüldüğünde Naz mutluluk yaşama ihtimali olan tüm varlıkları kendince cezalandırmaktan çekinmez. Parçalı kimlik hâli kurbanlarla sınırlı kalmayarak Naz'ın kişiliğinde de göze çarpar: "Birki üçdört beşaltı yedisekizdokuz on... önümarkamsağımsolum sobe saklanmayan ebe. Sobesobesobe! Naz şimdi derin bir kuyuda ebe" (Söğüt, 2019, s. 89). Öyküde bu ifadenin Naz tarafından dile getirilmesi ve bir laytmotif olarak yer alması hasebiyle önem arz eder. Annesi tarafından gündüzleri saklanmaya zorlanan öykü kişisi baş edilemeyecek bu durumu bir oyuna çevirir. Psikanalitik kuramın kavramlarıyla ifade edilecek olursa yasa koyucu süperegö baskısından kurtulmak isteyen Naz, gündüz düşlerine sığınır. Büyüyen çocuğun nesnelere oyun ilişkisini kesmesi beklenir ancak Naz'ın isteklerinin bebeklikte doyurulmaması gerçeklikle oyunun sınırının silikleşmesine sebebiyet verir. Nitekim annesini öldürüp bodrum katında yaşamaya başlamasından sonra bile "saklambaç" oyununa devam eder. Üzerinde durulması gereken bir başka husus ise öykünün son sözlerini teşkil eden "Naz şimdi derin bir kuyuda ebe" ifadesinde saklıdır. Naz kendisinden üçüncü şahıs gibi bahsetmesi dissosiyasyon (çözülme) bozukluklarından depersonalizasyon (kendine yabancılaşma)

bozukluğa işaret eder. Kişinin fikirleri, duyguları, bedeni veya eylemlerinde kendinden kopuş (DSM 5- Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı, 2013, s. 159) olarak tanımlanan söz konusu bozukluk, öykü kahramanının yukarıdaki ifadesiyle örtüşür niteliktedir. Bu ifadeler adeta sağlıksız kişilik örüntüsünün sembolü haline gelir. Paranoid-şizoid konumda kaygısını azaltmak için iyi-kötü nesne ayırımına giden Naz, bu dönemde fiksasyon yaşadığından dönemin sonunda kendisinden beklenen bütünleştirmeyi gerçekleştiremez. Naz, iyi meme-kötü meme bütünleştirmesini yapamamayı kendi kişiliği üzerinde de gösterir. Bir başka deyişle, iyi nesne kurulumu tam anlamıyla gerçekleşmediğinden bütünleşmiş bir yetişkin kişiliğinden de söz edilemez (Klein, 2021, s. 39). Söz konusu parçalı hâl Naz'ın Dolayısıyla anlatımda, annede ve öykü kişinin kendisinde de görülen parçalı hâl metne çok boyutluluk kazandırır.

SONUÇ

Psikanalitik edebiyat kuramı psikoloji biliminin kavramlarının edebiyat sahasında tezahür etme imkânlarını temsil eden bir yaklaşımdır. Bilinç, bilinçdışı, id, ego, süperego, libido gibi temel kavramları bilim dünyasına kazandıran Sigmund Freud'un öncülük ettiği söz konusu yaklaşım, sanatçının hüviyeti ve yapıtının ondan ne izler taşıdığı üzerine şekillenir. Genel itibariyle bilinçte yer edinmesi kişi benliği için tehlike arz eden dürtülerin yüceltme savunma mekanizmasıyla daha kabul edilebilir bir hâl aldığı ifade eder. Öte yandan psikoseksüel gelişimin çocuklukta yaşanan belirli çatışmaları aşmayla gerçekleştiği savı da kuramın bir parçasıdır. Çalıştığı histeri vakaları sonucunda psikanalizi ve sanata sirayet etmiş psikanalitik edebiyat kuramını ortaya çıkaran Freud'un gözlemlene yeteneği tartışmasız olsa da bilimin olmazsa olmazı deneysellikten uzak olması eleştirildiği temel noktadır. Soyut kavramları araştırma konusu etmesi eleştirilerin ve daha sonrasında kuramı geliştirecek araştırmaların çıkış noktası olur. Geleneksel psikanalitik kuramı sorgulayan ve aynı zamanda özerk bir kuram geliştiren araştırmacıların başında Melaine Klein gelir. "Nesne ilişkileri kuramı" adını verdiği kuramla Freud'un penis hasedini yeniden ele alır. Hem hasedi kadınla özdeşleştiren anlayışı değiştirir hem de hasedin hayatın her aşamasında özellikle bebekliğin ilk aylarında görülebilecek bir duygu olduğunu dile getirir. Anne memesi ile kurulan ilişkinin mahiyeti bebeğin kişilik örüntüsünün nasıl şekilleneceğini belirleyen faktör olur. Klein, bebeğin annesi "iyi meme" ve "kötü meme" şeklinde bölünmüş bir kimlikle algıladığını belirtir. Bebek, iyi memeye sevgi yatırırken kötü memeye saldırganlık gösterir. Bölünme adını verdiği bu strateji, paranoid kaygının hafifletilmesi ve dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılması için elzemdir. Depresif konum adını verdiği ikinci aşamada bebeğin suçluluk duyması, bu duygudan dolayı "depresif kaygı" taşıması ve iyi meme-kötü meme olarak bölünmüş kimliğin birleşerek "anne" figürünü oluşturması beklenir. Mine Söğüt "Naz Neden Derine Gömmemiş Kediyi?" adlı öyküsünde ise paranoid-şizoid dönemde takılı kalan öykü kişisini merkeze alarak normların dışında kalan bir çocuk portresi çizer. Annenin asabiyeti, zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimi sağlayacak unsurlardan yoksun bir ortamda Naz'ı yetiştirmesi, babanın belirsiz oluşu Naz'ın sağlıklı bir kişilik örüntüsü geliştiremediğinin önemli işaretleridir. Güvenli bir ortamın sunulmayışı öykü kişinin "kaçınmacı bağlanma" gerçekleştirdiğini de ortaya koymaktadır. Bu yüzden duyguları idrak ve ifade etmede zorluk yaşar. Anne ve bebek ölümlerinin söz konusu duygu

yoksunluğu ile ilişkilendirilmiştir. Bu ölümlerde temel duygunun “haset” olduğu gözlemlenmiştir. Annenin ona dışarı çıkma yasağı getirirken kendisinin bu yasaktan muaf olması hasedin ortaya çıkış noktasını teşkil eder. Anne, sosyal hayata adım atabilme özelliğiyle hasedin hedefi hâline gelmiştir. Ancak haset duygusu doyuma ulaşmaz ve kendi yaşayamadığı çocukluğu yaşayabilecek tüm bebekleri de öldürmeye başlar. Kedi ölümlerinin öykü boyunca yaşanamayan çocukluğun ve dünyaya adım atmanın cezası olduğu düşünüldüğünde Naz mutluluk yaşama ihtimali olan tüm varlıkları kendince cezalandırmaktan çekinmediği somutluk kazanmıştır. İlk arzu nesnesi annenin sevgi, gelişim için elzem olan uyarıları sağlamaması, ikincil ceza sürecini uygulaması paranoid kaygı ve hasedin açığa çıkmasına neden olur. Naz’ın bölünmüş bir kişilik örüntüsü çizmesi geçirilen kötü çocukluğun ne biçimde normatif çocukluktan uzaklaştırdığını gözler önüne serer.

KAYNAKÇA

- Bulut, Ayhan (2021). “Nesne İlişkileri Kuramına Göre Nahid Sırrı Örik’in “Eve Düşen Yıldırım” Adlı Hikâyesindeki Kişilerin Benlik Gelişimlerinin İncelenmesi”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27: 347-370.
- DSM 5- Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı. (2013). Çev. Ertuğrul Köroğlu. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Freud, Sigmund (1999). *Sanat ve Edebiyat*. Çev. Emre Kapkın ve Ayşen Tekşen Kapkın. İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, Sigmund (2018a). *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*. Çev. Elif Yıldırım. İstanbul: Oda Yayınları.
- Freud, Sigmund (2018b). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları.
- Greenberg, Jay R.; Mitchell, Stephen. A. (1983). *Object Relations in Psychoanalytic Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Holmes, Jeremy (2001). *John Bowlby and Attachment Theory*. London and New York: Routledge.
- https://www.psikolojisozlugu.com/searchapi1?search_api_views_fulltext=envy (erişim 27.09.2024)
- Kısa, Cihad (2013). *Nesne ilişkileri kuramı ve Tanrı Tasavvuru*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Klein, Melanie (2021). *Haset ve Şükran*. Çev. Orhan Koçak ve Yavuz Erten. İstanbul: Metis Yayınları.
- Klein, Melanie (2023). *Sevgi, Suçluluk ve Onarım: ve Diğer Yazıları (1921-1945)*. Çev. Ayşen Tekşen. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schultz, Duane P.; Ellen Schultz, Sydney (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*. Çev. Yasemin Aslay. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Söğüt, Mine (2019). *Deli Kadın Hikâyeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tura, Saffet M. (2021). “Önsöz”, Klein, Melanie; *Haset ve Şükran* içinde, Çev. Orhan Koçak ve Yavuz Erten İstanbul: Metis Yayınları.
- Yazgan İnanç, Banu; Yerlikaya, Eşef E. (2012). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

**GÜLMECENİN
DİLLERİ**

Prof. Dr. Ünsal Özünlü

Günce Yayınları